

Onze lezers herinneren zich, dat ik hier letterlijk overnam, en zin voor zin beantwoordde (dit is geen gepoch, maar alleen een verzoek aan andere bladen, om voortaan niet meer met een „men” te werken) wat de aftredende rector der Vrije Universiteit opmerkte over het a.s. Congres. Eén der opmerkingen was deze:

„Is het wel raadzaam, met het oog op het veelvuldig gebruik, dat van die belijdenisschriften als accoord van gemeenschap wordt gemaakt, en moet worden gemaakt, de beteekenis van de onderteekening er van zoozeer te verkleinen?”

Reeds werd hierop geantwoord, dat de beteekenis der onderteekening juist niet verkleind werd door degenen, die er bezwaar tegen hebben, menschen, die onderteekenen wat ze niet gelooven, in dat werk te helpen voor de toeziende schare. Juist omgekeerd, degenen, die zoo iemand daarin met hun wetenschappelijk gezag steunen, en „gereformeerd” noemen wie het niet is, juist zij verkleinen de beteekenis van de onderteekening der belijdenis.

Dit zij evenwel verder daargelaten.

In dit Afscheidingsnummer willen wij eens zien, hoe Hendrik de Cock „de beteekenis van de onderteekening” der formulieren in het „ius constitutum¹⁾ en daartegenover (helaas) in het ius constitutum²⁾ zag.

Naar ik meen, precies zoo als ik. Hij hechtte er zóóveel beteekenis aan, dat hij er zich wel voor wachtte, een krachtens het geldend „recht” geschiedte acte van onderteekening als serieus aan te dienen, wanneer ze het niet was (let wel: serieus is hier geen qualificatie van een „ziel”, alleen maar van een „werk”, een qualificatie naar het recht dat gelden moet). Een gereformeerd predikant, die levendig belang stelt in de kwesties van dezen tijd, wijst mij op volgend citaat uit de voorrede op den befaamden bundel der „Evangelische Gezangen”. Men zou tranen huilen bij volgende dierbare passage:

Wij ondergeschrevene Predikanten en Ouderlingen door alle de Synoden der Nederlandsche Hervormde Gemeenten volgens derzelve bijzondere Resolutiën gecommiteerd en geautoriseerd... verklaren... dat wij met alle nauwkeurigheid hebben toegezien, dat daarin niets mogte voorkomen, eenigszins strijdig met de aangenomene leer der Nederlandsche Hervormde Kerk, zooals die naar Gods Woord in den Heidelbergschen Catechismus, de Belijdenis des Geloofs, en de Canones van het Synode Nationaal, te Dordrecht in de jaren 1618 en 1619 gehouden, vervat is; gelijk wij ook in gemoede verklaren, dat in dezelve niets gevonden wordt, in het allerminste afwikkende van de bovengemelde Formulieren van eenigheid...

Onderteekenaars o.a.
Mr PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE.
ABRAHAM RUTGERS, predikant te Haarlem.
Mr RHLJNVIS FEITH (!).
HERMAN MUNTINGHE.

6 September 1805.

Leg nu eens hiernaast de vraag van daareven: „Is het wel raadzaam...?” En denk dan nog eens aan De Cock. Dan komt de vraag op: Wie heeft in die dagen de beteekenis van de onderteekening „verkleind”? De Cock? Of de anderen?

Nog een ander citaat legt de bovenbedoelde predikant ons voor: Het handelt over den befaamden ds Reddingius, den man, tegen wien De Cock zoo heftig heeft moeten strijden:

Uit „De Schaapskooi van Christus aangetast door twee wolven en verdedigd door H. de Cock, in leven Geref. Leeraar te Ulrum.”
„Die formulieren, zegt hij (Reddingius n.l.) voorts, mogen blijven bestaan en geveinsdelijk nog zegt hij er bij, dat hij zich met den geest en den zakelijken inhoud derzelve, zeer goed vereenigen kan.”

Ik weet heel goed, dat dergelijke herinneringen kunnen worden uitgelegd als demagogie. Daarom zeg ik er maar dadelijk bij, dat ik er niet aan denk, de situatie van heden in de verhoudingen van toen te willen teekenen. Dat ware in hooge mate oneerlijk. Maar ik voeg er iets anders aan toe. Ik knoop dat vast aan wat die predikant me schrijft:

De Cock durft 't wel bij den waren naam noemen, hij beoordeelt de menschen naar hun geschriften in 't licht van hun eed!
 („Geveinsdelijk”).

Op dit punt is er inderdaad verschil tusschen enkele gereformeerde medewerkers aan dat congres, of enkele verdedigers ervan, en mij. Sommigen zeggen: 't is toch zoo goed bedoeld, let toch op onze ziel, die oprecht is. Ik antwoord: ik doe dat in dit verband niet. Want ik heb van die ziel geen kwaad gezegd. Ik heb Uw bedoelingen niet beoordeeld. Ik vind het ook onbillijk, dat gij het voor u zelf in dit verband verlangt. Want als ik Uw ziel in geding breng, moet ik het ook die van de anderen doen. De ziel, en de bedoeling van die anderen in de organisatie, die ik bestrijd, zal ook wel best wezen. Maar het gaat om wat er voor het front komt, om iemands geschriften. En

1) Het geldend (aangenomen) „recht”.
2) Het recht, dat feitelijk (zou) moet(en) gelden.

dan zeg ik met De Cock: de één onderteekent „oprechtelijk”, en de ander „geveinsdelijk”. En wie dan niet zijn grooten teen in eenige klem vrees te zullen zien komen, omdat hij weet, dat God de voeten van zijn knechten als die der hinden maakt (niet-in-de-klem), die doet als Hendrik de Cock: hij houdt zijn teenen vrij van de klem eener kerk, die de formulieren laat onderteekenen met allerlei reservatio mentalis (een zwakheid, die vooral bij menschen voorkomt, die een ander van „roomsche” neigingen beschuldigen); en klaagt hij, dat iemand „geveinsdelijk” onderteekent, dan doelt hij daarmee op diens geschriften, niet op 'smans „ziel”, die het wel weer voor zichzelf zal hebben klaar gemaakt.

De Heeren der Gezangen en de drie formulieren.

Reddingius en de drie formulieren.
Als toen De Cock gezegd had:
„Is het wel raadzaam... de beteekenis van de onderteekening zoo te verkleinen?” — wel, dan had hij misschien ook een „congres van gereformeerden” belegd met vriend Rhijnvis Feith, mitsgaders met den weleerwaardigen Reddingius.

Maar De Cock liep als de hinden. Zijn voeten waren uit de klem. Hij wist, dat het er niet op aankwam, wie de waarheid zei: een synode, of zijn dienstbode. Als 't maar waar was. En dat men niet zich moest overgeven aan de oordeelvallingen van de Hervormde synode, of van Rhijnvis, bijgenaamd Feith, of van Reddingius. Al zeiden ze nog zoo vaak met Hofstede de Groot, dat zij allen de formulieren konden onderteekenen, en dat men die tekenende zielen geenszins van objectieve onwaarheid in dezen moest beschuldigen.

K. S.

Separatie en separatisme.

Velen zijn den laatsten tijd gewend, de kwesties der Afscheiding (Separatie) te behandelen als waren het kwesties van separatisme. Zelfs de hoogleraar Haitjema, die in zijn boek over „De richtingen in de Herv. Kerk” voor den eenvoudigen lezer een „verklarende woordenlijst” geeft, brengt dézen lezer op een dwaalspoor, door in hetzelfde euvcl te vallen. Op blad. 54 citeert hij „de oudste ethische theologie”. Met name déze opvatting, welke door deze laatste verdedigd is: „Zoo wel de eenzijdig-verstandelijke richting van het orthodoxisme als de eenzijdig gemoedelijke van het separatisme zijn krank door hare miskennis van den aard der bekeering, als in 'smenschen wil, dat is in zijn redelijke natuur volbracht”. (Ernst en Vrede, Chantepie de la Saussaye).

Nu had reeds de tegenstelling orthodoxisme—separatisme ieder kunnen waarschuwen tegen de vertaling van het laatste woord door „afscheiding”, kleine of groote A, dat doet er niet toe. Niettemin geeft Prof. Dr Th. L. Haitjema, in zijn verklarende woordenlijst, en dan wel onder verwijzing naar deze pagina, dus naar dit zelfde citaat, de foutieve, al te onnauwkeurig-populaire vertaling van „separatisme” als „afscheiding”. (pag. 244.)

Het heeft zijn nut, tegenover deze en dergelijke vergissingen erop te wijzen, dat in de dagen der Separatie of Afscheiding de toenmalige bestuurders der Ned. Herv. kerk het woord separatisten heel anders hebben gebruikt, en daarmee heel wat menschen veroordeeld en met liberaal dèdain hebben prijsgegeven aan de verachting, heel wat menschen, die het „Hervormde” instituut nog allerminst verlaten hadden, die ook grootdeels er niet aan dachten, daar mee te zullen breken.

Het woord separatisten toch was al lang vóór de Afscheiding zelf in gebruik. Het kwam op uit de dominees-hoogheid: de predikanten zagen veel menschen zich, hetzij NA, hetzij in plaats van hun preek, in gezelschappen (geen „konventikels” altijd) samentrekken, omdat ze niet van den kansel ontvingen wat ze verwachten mochten. Deze heden heetten separatisten, wij ze niet zich contenteerden met den hoor-dwáng, dien de heeren-herders-inventoren der leervrijheid op de schapen toepasten. Men leze maar eens wat Bergmann, gewezen ontvanger der registratie te Lier, aan den liberalen afgescheidenen-hatenden minister van justitie Van Maanen d.d. 8 Juli 1836 bericht over een zitting der correctioneele rechtbank te Amersfoort van den vorigen dag. Twee stakkers stonden „terecht”, 't was ook één eeuw vóór Hitler e.d.:

„De tweede, een eenvoudig, openhartig man, erkende alle de daadzaken in het proces-verbaal als waar”. Welke daadzaken? Wel, de boosdoener had meer dan 20 personen in zijn huis gehad! Hoor, hoe hij zich verdedigt: „Wij allen, die te mijnent vergaderd waren, behoorden tot de Hervormde kerk, zooals dezelve bestaat en sedert eeuwen bestaan heeft; afgescheidenen waren bij ons niet; na den openbaren godsdienst in de kerk verzamelden wij ons sedert ondenkelijken tijd in de woning van den een of anderen ingezetene der gemeente, zongen psalmen, onderhielden ons over het woord van den kansel gepredikt en verwacht-

ten dan ook niet, dat ons thans deze Christelijke bijeenkomsten zouden verboden geworden zijn”.

De ijverige Bergmann evenwel rapporteert den minister: „Het openbaar ministerie zag ondertusschen in die zaak, gelijk in de voorgaande, eene contraventie, en eischte tegen beide eene boete van 8 tot 100 fl. De regtbank heeft de zaak in deliberatie of advies gehouden”. Hoe het aliep, weet ik niet, want de minister kreeg al dadelijk den volgende dag nadat de eisch gesteld was, bericht. Een vervolg las ik niet.

Deze en dergelijke menschen heetten toen separatisten.

En nu moeten de Hervormde critici eens even nadenken, eer zij de vertaling van Prof. Haitjema overschrijven. Dewelke fout is.

Dan moeten ze verder nadenken. Ze moeten eens denken aan hun eigen „richtingen” in de Herv. Kerk. Aan hun „evangelisaties”. Hun kapellen tegenover hun kerken. Hun dominees van de één partij tegenover de andere. Dan zullen ze zien, dat Zij thans op groote schaal hebben georganiseerd, wat in 1834 Separatisme heette. Dat de Hervormde Kerk volgens de inzichten dergenen, die onze voorouders in 1834 in de gevangenis wierpen, thans in 1934, één Huis-van-Separatisme-over-en-weer is.

En als dan deze broeders van het georganiseerde separatisme eens hierover nadenken: stel eens, dat a.s. Zondag voor de deur van hun „evangelisatie” dragonders stonden, om nummer 20 weg te jagen met den zwaarde van artikel 36, en dat ze van 8 tot 100 fl. (zeg maar van 42 tot 400 fl.) betalen moesten, en dat dat jaren lang zoo bleef, — wat zouden ze dan doen?

Laten ze 't goed begrijpen: ze danken aan de „Gescheidenen”, dat zij separatisten kunnen zijn zonder boete. Die anderen wilden het niet zijn, maar kregen de uitwerping plus de boete. En gevangenis.

K. S.

Afscheiding en „gezelschappen”.

De Afscheiding heeft verschillende christenen in één kerkverband saamgebracht, die in de decennien, die aan 1834 voorafgingen, zich aan het officieele kerkelijke leven min of meer hadden onttrokken. Verschillende groepen van vromen die in „gezelschappen” samen kwamen, hebben zich in de dertiger jaren achter De Cock en de zijnen geschaard.

Men heeft hiervan de Afscheiding een verwij gemaakt.

Men heeft wel betoogd, dat daaruit zou blijken dat allerlei verdrongen ressentimenten tegen de officieele kerk door De Cock formeel werden georganiseerd en dat de aanvang van de afscheidingsbeweging verklaard moet worden uit een elkaar vinden van eenige elementen, die zich tot dusverre niet konden laten gelden.

Deze beschuldiging kan weerlegd worden met een beroep enkel op de historie. Wij willen dat thans niet doen. Over de historie en de historische gegevens wordt in dit nummer van „De Reformatie” op onderscheiden plaatsen geschreven.

Liever willen wij in het kort deze beschuldiging zien van uit den gezichtshoek van de gegevens der godsdienstpsychologie.

Het is merkwaardig dat wij telkens ontdekken, dat er in hoofdzaak door tweeërlei oorzaak bij de menschen komt een zich afwenden van het ambt en van het instituut van de kerk.

De eene oorzaak is gelegen in de mysticistische neiging om het godsdienstig leven te individualiseeren en te betrekken op de geestelijke emotie, waar door er voor de heerschappij van het ambt, die niet primair emotioneel en individueel kan worden beleeft, geen plaats meer over blijft.

De andere oorzaak vindt men in de rationaliseerende tendenzen des levens. Men aanvaardt slechts heerschappij en regiment ook over de kerk vooreover men een samenleving op rationeelen grond en organisatie behoeft. De vorm dezer organisatie is dan in de eerste plaats menschelijk rationeel en men ziet de organisatie zelve zonder meer als een collectiviteit, een genootschap.

In beide gevallen werkt de levenstendenz kerkontbindend.

Niet alleen het rationalisme werkt kerkverwoestend, maar ook het mysticisme negeert Christus koningschap en de heerlijkheid van het ambt.

Nu zou het echter een fout zijn te denken dat elk „gezelschap” uit de mysticistische levenshouding groeide. „Gezelschappen” die zoo ontstaan waren zijn er in de historie stellig veel geweest. Maar het is een denkfout te meenen dat alle „gezelschappen” daarom nu in wezen vijandig staan tegenover een schriftuurlijk regiment over de kerk.

De „gezelschappen” waaruit de kerken der Afscheiding mede groeiden waren goddeels feitelijk een groep van „doleerende” broeders en zusters, die „klaagden” over de breuke Sions.

Het merkwaardige verschijnsel doet zich dan ook voor, dat zoodra in Hendrik de Cock de man opstaat in wien de menschen een hervormer konden

zien, ook bij gen” een vr ning der at „gezelschap mede werd het juist dat kringen, dan Afscheiding der „gezels weer hebbe terium van. Aanvaard Mysticisme mystieke pr onderwerpet over Zijn dualistisch niet sociaal waarden di crete ambt kening die Afscheiding mysticis de invloed betoekend kerkelijke be spoedig van afgewend. Het is ee een kerk (die in den vangen. Daarom l van het an van de geb ding ontdek in de geno De besch geuit zijn e gronden ni

Statistiek

In dit Af statistiek, d ontvingen. Statistiek niet door ve Dit weet e en toch gaa schikken en heeft, dat zi erlangen in leven is sam En nu m statisticus n den dag le plukken — van dien ar De meeste len wel beki Niet velen z aantal Gere aantal Emes van de eeuw Hier volg hebende of Kerken van Voor 1834 predikant v „Jaarboek t Nederland”, bruikt werd. Op 1 Jan Gaan we 1834 184 1 45 predikanten In de eeri 50—60 pred Kerken gein Dit gaat i Het aant nel, er ko Ned. Herv. Maar dit predikanten De sterke vrucht van Dr Kuyp het Gerefot en zeer spe Velen in zenden hun jongen „do bereikt zal 2008 jaar op V. U. En t just van 1 te merken. Reeds in jaar slecht het aantal daar het ge dus boven De jaren meerdert w Dan is d didaten pe storven pti In 1905 Aan den